

WSTĘP

Zapraszamy Państwa do lektury dwunastego tomu „Zeszytów Naukowych Centrum Badań im. Edyty Stein” w całości poświęconemu problemowi samotności, do którego współtworzenia zaprosiliśmy między innymi filozofów, filologów oraz kulturoznawców. Postawiliśmy sobie pytanie, na ile ważna dla współczesności jest problematyka samotności, rozumiana jako fenomen kulturowy? Na ile jest zjawiskiem obecnym w ludzkim doświadczeniu? Zjawisko samotności w tradycji refleksji humanistycznej jest przez badaczy traktowane jako doświadczenie graniczne, które umieszcza człowieka w szczególnych ramach egzystencjalnych. Samotność bywa uznawana za jedną z możliwości potwierdzenia afirmowanej jednostkowej wolności, lub też traktowana jest jako przejaw kryzysu jej samej, jak i wspólnoty. Często jest wiązana z zerwaniem relacji społecznych czy brakiem umiejętności komunikowania się z innymi. Obecność licznych analiz i interpretacji doświadczenia samotności, które zapisane są w dziełach minionych pokoleń filozofów, pisarzy czy artystów, wskazuje, iż było ono i pozostaje nadal jednym z najważniejszych dylematów człowieka.

Należy podkreślić, że warto spojrzeć na zjawisko samotności, umieszczając je w szerszej perspektywie kultury, a także w relacji do danej wspólnoty. Czy samotność osiada na marginesach kultury? Jakie obszary kultury najlepiej analizować w perspektywie doświadczenia samotności? Czy należy umieszczać ją w ramach globalnych przeobrażeń wspólnoty, a wraz z tym nowych możliwości kreowania tożsamości i pragnień indywidualnego rozwoju?

Problem samotności zawsze pozostaje w opozycji do doświadczenia wspólnoty, a ta dialektyka ma już na obszarze humanistyki swoją długą interpretacyjną tradycję. Bronisław Baczko, jeden z najznajniejszych badaczy samotności, analizując postawę filozoficzną Jana Jakuba Rousseau, pisze:

Samotność jako ucieczka od istniejącej społeczności wytwarzała zarazem szczególną „pustkę w sercu”, o której mówi Jan Jakub, pustkę, którą rodziła tęsknota za rzeczywistą solidarnością ze światem i innymi ludźmi. Samotność była drogą docierania do wartości, w których mogłaby być ugruntowana taka wspólnota i solidarność. I w tym przynajmniej sensie [tworzyła] ów wymarzony świat moralny [...]¹.

Samotność może być zatem postrzegana jako doświadczenie umożliwiające narodziny autentyczności ludzkich potrzeb i pragnień. Moment wyciszenia i ukojenia, niezbędny dla ludzkiego funkcjonowania. Jednocześnie może stać się głębokim dramatem, wyrazem egzystencjalnej pustki, którą wypełnić może jedynie obecność drugiego człowieka.

Niniejszy tom otwiera klasyczny już tekst, a jednocześnie wspomnienie, niezwyklej karmelitanki, siostry Janiny Immakulaty Adamskiej, która wskazuje na złożoność problemu samotności, zarysowując go w odniesieniu do świętej Edyty Stein. Tekst został opracowany i opatrzony komentarzem przez Annę Grzegorzcyk. Kolejne głosy uzupełniające pierwszy z pięciu bloków tomu, zatytułowany „Duchowa samotność”, stanowią teksty Anny Grzegorzcyk, księdza Pawła Warchoła oraz księdza Waldemara Irka.

Drugą część tomu, zatytułowaną „Samotność a filozofia”, w której problem samotności rozważany jest z perspektywy filozoficznej, rozpoczyna esej Władysława Stróżewskiego. Autor wskazuje na nieredukowalne wyzwania, które stawia przed każdym człowiekiem jego istnienie, albowiem jeśli ma być ono istnieniem autentycznym – zawsze musi być uwikłane w wartości i wyzwania z nimi związane. Odpowiedzią, a jednocześnie kontynuacją – a nawet dialogiem – prowadzonym ze słowami Władysława Stróżewskiego są artykuły Jerzego Kopani oraz Piotra Jakubowskiego. Trzecia część, „Słowo wobec samotności”, obejmuje filologiczny namysł nad samotnością, jej obecnością w Biblii oraz literaturze, podejmowany przez Patrycję Tomczak, Piotra Śniedziewskiego oraz Justynę Kaszę. „Oblicza samotności” – część czwarta – jest kulturoznawczą analizą fenomenu samotności: próbą jej wizualizacji, wartościowania oraz zmagania z nią. Tak postawione zagadnienie analizują Izolda Topp, Agnieszka Kaczmarek oraz Marianna Michałowska. Piąta część tomu, „Samotność wykluczona”, gromadzi teksty Agnieszki Kulig, Małgorzaty Grzywacz oraz Andrzeja Pawelca i Magdaleny Sitarz. Jest to szczególnie namysł nad zagadnieniem osamotnienia w wymiarze historycznym, językowym i społecznym.

Anna Grzegorzcyk, podejmując w swoim artykule zagadnienie wędrówki i pielgrzymki jako szczególnej formy samotnego trwania i egzystencjalnego doświadczenia, przywołuje następujące słowa św. Jana od Krzyża:

¹ B. Baczkó, *Rousseau. Samotność i wspólnota*, Warszawa 1964, s. 275.

Kto więc odbywa pielgrzymkę, dobrze czyni, jeśli ją odbywa samotnie, chociażby w innym, niż zwyczajnie, czasie. Nigdy bym zaś nie radził podejmować wtedy pielgrzymki, gdy idzie wielki tłum ludzi. Wówczas bowiem ludzie wracają bardziej roz-targnieni, niż byli przedtem. Są również tacy, którzy idą z pielgrzymką raczej dla rozrywki niż dla pobożności².

Dlatego też całość tomu jest wzbogacona o fotografie z pielgrzymki do Santiago de Compostella odbytej przez Renatę Wilgosiewicz-Skutecką i Jakuba Skuteckiego w 2012 roku. Komentarze zawarte pod fotografiami uzmysławiają nam, jak bardzo samotność jest wpisana w doświadczenie pielgrzymy. Także w pielgrzymce codzienności.

Redaktorki tomu

² Św. Jan od Krzyża, *Dzieła*, red. O. Filek, tłum. B. Smyrak, Kraków 1995, s. 407.